

Dvanajst večerov. Pogovori doktorja Junija z mladim prijateljem. Izdal in založil *dr. Anton Mahnič*, profesor bogoslovja. Tiskala Hilarijanska tiskarna v Gorici. 1887, 8° VI + 194 str. Cena 70 kr. — Pisatelj nam je podal tu zbirko književnih razprav, katere je bil pod zgoraj navedenim naslovom priobčil poprej v »Slovinci«. Tedaj so se spisi sami zaradi efemerne svoje oblike odtegovali pravi kritiki; polemiki pak so dajali povoda dovolj, in če nas ne vara spomin, bilo je take tudi čitati. Danes stojimo pred knjigo, katera bódi po volji pisateljevi nekov temeljni kamen ali početek »slovstveno-kritične biblioteke — resnici v obrambo«. Lepa namera, in že zaradi tega vredna, da si jo ogledamo natančneje. Le škoda, da nosi knjiga v sebi še vedno isto polemično seme, katero je v gori omenjeni prvi obliki rodilo prav takšen sad. Zato in ker se pisatelj peča tudi z našim listom in nekaterimi stalnimi njegovimi sotrudniki — zato nam je sila težko biti obširnim; kajti lahko bi zabredli v nasprotni greh, v neplodno protipolemiko — ali pa bi se nam očitalo, da govorimo preveč in propria causa ali pro domo. Torej le kratko in stvarno!

Ni še dolgo, odkar se je zlasti med mladim narastajem katoliškega duhovstva tako nekako »od zgoraj« jelo posebno priporočati modroslovje. Ne samó ozir na to, da se je zadnja desetletja notorično zanemarjala ta stroka po vseh srednjih in po drugih višjih strokovnih učiliščih, kamor prištevamo takisto štiri teologične tečaje, ampak tudi čut, da se le premnogokrat v duhovenskem stánu opazuje nekako ozko obzorje nasproti drugim posvetnim isto tako akademično izobraženim stanovom, katerim pa vedna dotika s širšim svetom in — le odkrito recimo! — tudi hujši boji za obstanek razširja vid, vplivala sta, da se je jelo »vedi vseh ved« posvétati večje število izobraženih mož duhovskega stanú, nego je bilo to še pred malo leti obično. Posledki se kažejo tudi že v slovstvu našem, in jedna teh je knjižica, o kateri govorimo. Kot znamenje višjega, temeljitejšega izobraženja jo gorko pozdravljamo. Obžalovati pa je, da se knjiga v krogih, v katerih se je bode največ izvédlo, ne bo tako umela »cum grano salis«, kakor bi bilo v interesu umetnosti sploh želeti. Zakaj? boste vprašali. I zato, ker se navadni čitatelj — tisti, ki se ni bavil niti z estetiko, niti z modroslovjem, ne bo brigal za to, da bi kritično čital v tej knjigi učeno razpravo o tem, kaj je lepo in pravo, ni o »različni enoti«, ni o »enotni različnosti«, kajti njemu je vse jedno, je li pisatelj jedenkrat »empiričen realist« [in to je(!)] ali pak nekoliko strani pozneje pridiguje »asketično mrtvičenje« (in to stori on) — ampak naši ljudje se bodo od teh abstraktnih premišljevanj obračali, ali bolje, prečítavši jih, bodo počivali pri ónih konkretnih slučajih, katere navaja pisatelj tako pogosto, da je videti, kakor bi bil sam čutil potrebo, dati si mnogokrat nekoliko duška. Tu ga pa, žal, zapušča vsa — filozofija!

V nas Slovincih je — tako smemo danes reči, že navada pri širših ocenah naših poetov ali pisateljev sezati v katero si bode modroslovno sistemo, in s krepko pestjó potegniti na dan nekoliko fraz o realizmu in idealizmu, o svetožalji in o nirvani kakor čevljarsko kopito in po njem urezati si debel skorenj ter istega vleči ubogemu pesniku na noge. Da se le kakšen palec prileže, pa je dobro, in če ubozega Pegazovega jahača deset kurjih oces boli in muči (pardon — pa saj poetje vendar le navadno hodijo peš) — vse to nič ne dé — kopito je pravo! To smo že mnogokrat doživeli, in sedaj zopet. A to samó ob sebi ne — škodi. Prava, pristna individualnost zóri navzlic vsakemu kopitu, in hvala Bogú, da filozof koracá vedno za poetom. V tej knjigi pa ne hodi le modroslovec za njim, pridružil se mu je — čudno, pa naravno in pri nas Slovincih od prvega sém tudi navadno — asketični teolog, in ta je zdajci potisnil modroslovca v stran — kakor smo že gori omenili, in sedaj teolog ni več izbirčen v

pomočnik, s katerimi pobija kužnega poeta. In to — škodi! Koga hočemo imenovati v dokaz? Preširna, Jenka, Levstika, Stritarja — in koliko drugih!

V dokazilo, kako tudi g. doktor Mahnič uporablja priliko za svoje namene, navajamo samo naslednje vrstice.

Na str. 150. i. d. piše:

Junij: Devišstvo je bilo vedno in posebno čislano pri vseh národih.

Mirko: Ne pri »Zvonovcih«; vboje »stare device«!

Junij: Poslušaj dalje: Človeštvo je deviški stan vedno smatralo za nekaj junaškega ter obdajalo ga z nebeško glorio. Drugim pa, ki se čuté poklicane v plojenje, se je dovolilo to, kakor sem že rekel, le s tem pogojem, da se javno družijo v zakon in da zunaj tega nemajo staviti plodivnega čina, zatorej pa tudi ne spolovno ljubiti se, ker ta ljubezen ni nič drugega kakor naravno pripravljavna onemu činu. Ljubezen ta je dovoljena kot *pričetna* in *uvodna* tudi onim, ki *resno* mislijo v *kratkem* skleniti zakonsko zvezo. Prostim pa in ki ne mislijo resno in kmalu v zakon stopiti, je prepovedana, zatorej pregrešna, ker ne služi svrhi, v katero je človeku vrojena, in tako nasprotuje naravnemu redu. A posebno pogubna je taka ljubezen nezreli mladini; ako se začne za njo vneti, jame mladenču polniti domišljijo z nečistimi podobami, otrovi mu nepokvarjene živce, izsreblje življni sok. Zatorej pa mora vsak pravi odgojitelj pred vsem zapomniti si prevažno svarilo: ne dajaj mladini v roke zaljubljenih pesnikov, ni večje nevarnosti za mlado srce!

Mirko: Toda drugače razume to reč Stritar i glejte, kako piše: »Ne bati se mladeniči! Pridigoval vam ne bodem; v kako razmero vam je stopiti s tem svetovnim čutom, učili vaš bodo vaši roditelji, izpovedniki, verski učitelji, njih poslušajte! Moj svet je ta: Ako že ljubite, ljubite na skrivnem, na dnu srca, tam naj gori večna lučica, katero ste prižgali svojemu angelu, svojemu idealu, skrivna ljubezen, najboljša ljubezen! Kaj treba vedeti svetu, kdo je vaša boginja, kake »laske« ima, oči in usta! Kako vas »peče bolečina«, kako zdihujete po noči in po dnevi Ako torej ljubiš, mladenič, ljubi záse; ne izpostavlaj svojih sladkih ali bridkih čutov v posmeh tujim ljudem, ki imajo vsak svoje potrebe in opravke«

Tako podučuje Stritar mladino!

Tako namreč piše in navaja dr. Mahnič.

Réči moramo, da nam je prebravšim te vrste nekoliko gorko bilo v rokah, kajti stvar je tako — zasaknena, kakor tista znana trditev, da sv. Pismo uči črno na belem, »da ni Boga«. G. dr. Mahnič je namreč »pozabil« povedati, kje in v kaki zvezi piše to Stritar. V »Zvonu« leta 1876. v štev. 5. in 6., kjer po zaslužnji biča óno zoperno in nezrelo »petošolsko« ljubezen, ki se skoro izključno javlja v neumnih bombastičnih ali pa sentimentalnih verzih, ki dohajajo tako pogosto iz mladeniških krogov na uredniško mizo.

Le čujte, kako piše Stritar dalje:

»Sme se peti tudi ljubezen, ako je poštena, globoko čutena; ako izvira iz krepkega moškega srca; zlasti, ako je ljubezen, tako rekoč podoba, simbol družega čuta, kateremu je težko najti ime, podoba temnega svetozorja — svetobolja. Ali Bog nas varuj tiste blede, mlečnozobe, petošolske ljubezni! Težko je govoriti o tej nezdravi prikazni, da bi človeku ne ušla kaka morebiti preostra beseda; mislim, da umejo moji bralci, kaj menim, da tudi njim vže preseda to nezrelo, osladno pesmičenje. . . .«

Tako Stritar! Ali dr. Mahnič je s pravim »filozofičnim« mirom odkrhuil od njegovega znamenitega spisa samo prvi kos ter kaže tistega prestrašenim čitateljem: »Evo vam Stritarja — strupenega!« — Jeden bi rekel: tako ravnanje dr. Mahniča je — per-

fidno, drugi: to je — farizejsko; mi pa, ki smo v naših političnih bojih in literarnih kritikah že navajeni takih najnovejših slovenskih zvijač in potvár, ne rečemo ničesar; zgodovina slovenska leposlovja, žal, je polna takih neveselih prikazujev in tudi ta Mahničev »coup d'état« gotovo ni zadnji.

Po drugih sličnih vzgledih v knjigi nečemo sezati, saj je tega dovolj. Tudi o tem se ne bomo pričkali, ali res Hegljev idealizem in Schopenhauerjev panteizem (sic!) toli vplival na naše mlade pisatelje — omenjamo naj le, da se nam v zadovoljstvo naše vidi, da vlada v vsem modernem leposlovju in tudi v našem nekov krepak realističen veter, ki pa nosi, in to gotovo v nas Slovencih — s seboj še vedno lahko sanjavo meglo zdravega idealizma. Stališče pa, katerega si želi dr. Mahnič v svetovnem leposlovju, še nikdar ni bilo odločevalno in nikdar ne bode, kajti velika republika duhov, ki se klanja v svojih delih zakonom lepega in pravega, ne vprašuje po nikaki modroslovski dogmi, in danes morda bolj kakor kdaj prej veljajo ob umetniku besede velikana Goetheja, ki jih polaga na skalo priklenenemu Prometeju na jezik, namenjene silnemu Zenu:

»Hier sitz' ich, forme Menschen
Nach meinem Bilde,
Ein Geschlecht, das mir gleich sei
Zu leiden, zu weinen,
Zu geniessen und zu freuen sich
Und dein nicht zu achten,
Wie ich!«

In pa ta nesrečna *ljubezen!* Gori smo je omenjali le, ker je prišla sama ob sebi v óni napačni, ponarejeni in Stritarju podtikani citat. Tukaj se je hočemo doteknuti tudi le z jedno besedo. Kdor pozna razvitek našega leposlovja, ta vé, da sta bila že od nekdaj, ali recimo od Preširnovih časov sem, do denšnjega dne strogi naši duhovščini »zaljubljena pesem, zaljubljen roman« najhujši zločin. »Kamen okoli vratú in na dno morja ž njim!« tako so kričali tudi za Preširnom, za Levstikom, za Jurčičem, za Stritarjem. Tako sodi tudi dr. Mahnič. Ako spiseš povest, novelo, roman ter govoriš ali slikaš pobjo, tatvino, laž, nejevero, izdajstvo, sleparstvo, igro, pijančevanje in zapravljivost — vse, vse smeš! Odpusté ti tudi, ako opišeš plenitev in umor. Ako pa izpregovoriš dve besedi o kakem nežnem lici, o belih lakteh, o kodrastih laseh, o gorkem poljubu — anathema sis! — In ako zapoješ: »polno nédrije, vitka raste«, tedaj se ti odpira že dno žehtečega pekla. In pri tem je vse jedno, ako popolno ustrežeš leposlovnim zahtevam, ako primerno ali pa še preveč skrbiš, da se »dobro poplača in hudo kaznuje«, in da odnese čitatelj s seboj »čut zadovoljstva« — vse jedno — ti pohujšuješ mladino, ti potujčuješ književnost našo ... Toda stojmo! Potujčevalec književnosti naše! Tu stojimo pred besedo, v kateri se srečujeta dr. Mahnič in Stritar. Prvi trdi, da je po nemškem vplivu (Kant in Hegel) naša književnost potujčena, in med vrstami ni drugega remedija brati, nego — kristijansko-katoliško stališče. Stritar pa pravi: bratoljubje, humanitas — pravo kristijansko stališče. To je slovansko! Tu bi mi le rekli, da ni jedno ni drugo ni slovansko, namreč nobeno ne stoji na slovanski individualnosti, ampak mi mislimo, da je treba pri nas odločno kreniti, ako hočemo imeti pravo národno slovstvo, na pot ruskih in francoskih pisateljev. O tem pa o drugi priliki kaj več, če tudi ta trditev morda ne bo vsakemu ugajala.

V oceni nekaterih pesmij, katere navaja v podporo svojih estetičnih načel, je dr. Mahnič jako srečen, kakor se tudi razprava sama tam, kjer se suče okrog stvari in ne okrog oseb, tam, kjer govori o poetih kot poetih, sme dijalektično izvrstno in jako pametno imenovati. Škoda, da gospod doktor ne more ali neče (pri njegovi izobrazbi moramo zadnje misliti) ločiti poeta od človeka. Kdo se sicer briga za to, kaj je počel

Goethe v privatnem življenji in ljubovanji; kdo se briga za »zasebnega filistra« Schillerja; kdo očita kdaj Shakespeareju znano pravljico, da je bil zaradi tatvine zaprt; kdo Edgar Poeju, ko bere njegove srce pretresujoče povesti, da se je pisatelj sam razdejal in uničil v samem žganji; kdo misli na to, ko prebira ognjevite, z ljubeznijo in z jedino spolovno ljubeznijo napojene pocizije Petrarkove, da je bil pesnik katoliški duhoven? A pri nas je drugače! Dr. Mahnič (in ne le on) Preširna ne more videti ali si misliti drugače, nego »pregrešni ljubezni vdanega, strastnega, do smrti strastnega, v ljubezni in vinu razdjavšega se, — obupanega« — torej: »mladina, čitaj, ljubi, pij, obupaj!« — To je pa vendar predebelo, da ne rečemo najmenj: nedostojno! A kaj hočemo? G. dr. Mahnič je že veliko pisal o Preširnu v latinskem in slovenskem jeziku in Preširnova popolna moralna propast mu je že manija. Nikdar ne more zapisati pesnikovega imena, da bi mu ne dodal nekoliko ostudnih pridevkov.

Prav odveč je tudi na str. 143., 144. premljevano in ponavljano vprašanje: Zakaj so »naši mladi leposlovci in pisatelji zapustili Stritarja in njegov dunajski »Zvon« ter obrnivši mu hrbet ustanovili brez njega novi »Ljubljanski Zvon«? Zgodovina tega ustanovljenja in vzroki, zakaj je Stritar opustil dunajski »Zvon« — vse to je dobro znano, zatorej moramo misliti, da tudi gospod dr. Junij vé o tej stvari; njegovo nekoliko po lisiče zastavljeno vprašanje nam je pa deti na rovaš istega svojstva, kateremu smo zgoraj pripisovali pokvarjeni citat iz Stritarja. Gospod dr. Junij povsod kaže, da mu je dobro znana vsaka vrsta v Stritarjevem »Zvonu«. Ali moremo tedaj misliti, da bi ne bil bral, kar je Stritar pisal v V. tečaji na 384. strani svojega lista? »Jaz menim« — piše g. Stritar — »torej tako: Eno leto naj izhaja še »Zvon«, v tem času pa naj moji rojaki resno premišlujejo in preudarjajo, kako je ustanoviti nov list, in o konci prihodnjega leta naj bode vse gotovo! Jaz menim, da pravo mesto, kjer naj bi izhajal novi list, je vendar le Ljubljana — sposobnih mož je tam dovolj in vsega, česar je treba. In ko bomo pisali — 1881. pozdravimo z veseljem in navdušenjem lepi novi leposlovni list slovenski, pravi »naše gore list«, rekoč: »Le roi est mort, vive le roi«, ali pa kakó drugače.« — To je menda dovolj jasno. In kdo more trditi, da so »naši mladi leposlovci in pisatelji« zapustili Stritarja? Ravno tisti pisatelji, ki so kumovali novemu listu, bili so do zadnjega vstrajni sotrudniki Stritarjevemu »Zvonu«. A nekateri imenitni Slovenci so čudni možje — večni laudatores temporis acti! Ko je Stritar izdaval svoj list, vzdihovali so po pokojnem Janežičevem »Glasniku«, zdaj ko izhaja »Ljubljanski Zvon«, toži se jim po »Kresu« in dunajskem »Zvonu«. Toda vse te tožbe se nam zdé farizejske, kajti izhajajo od ljudij, katerim niti na »Glasniku«, niti na »Zvonu«, niti na »Kresu« niti na »Ljubljanskem Zvonu« ni bilo nikdar ničesar ležeče, kateri nikoli niso podpirali nobenega teh listov!

Ako je knjigi namen biti temelj »slovstveno kritični biblioteki«, potem prosimo, naj v naslednjih zvezkih sv. Avguštin ne vlada samó v teoriji, nego tudi »in praxis«, in ne samó »in dubiis« ali »necessariis«, nego »in omnibus«. Táko početje bo boljé ugajalo vsem, koristilo pa največ hvalevrednemu podjetju samemu.

Omeniti nam je še, da je pisava prijetna, zlog jednat. Kar se tiče besednega vsporeda in tudi nekaterih slovniških oblik, bilo bi treba tu in tam popravila. Splošna oblika — dijalog po klasičnem vzoru — ni prav srečna, ker pisatelj ravna ž njo preokorno, tako da časih kar nekako — najivno zazveni na uho.

Hrvaška književnost se v drugi polovici ravno minulega leta ni tako obnesla, kakor v prvi. Vzrok temu so takozvana dnevna literatura in književna društva, ki do dobrega poberó vse hrvaške pisatelje. V samem Zagrebu izhaja pet velikih dnevnikov, trije hrvaški in dva nemška, a sotrudniki vseh, tudi nemških, so sami Hrvatje, in med njimi prav odlični književniki. Zatorej je čudno, da sploh še prihaja na svetlo kaka

Baptista?